

فروع ولایت

تاریخ تحلیلی زندگانی امیر مؤمنان علی علیه السلام

تألیف

استاد محقق، آیه الله جعفر سبحانی

- دام ظلّه -

نشر

مؤسسه امام صادق علیه السلام قم

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پیشگفتار

جامعه انسانی، از دیدگاه تحلیلگران، به مانند دریایی است آرام و بی حرکت؛ که با گذشت زمان، بخشی از آن به خشکی گراییده، چه بسا در طولانی مدت، به کلی نابود گردد. تنها چیزی که به این دریای ساکن و آرام، حرکت بخشیده، آن را به خروش و امی دارد، وزش بادهای و طوفانهای تند و ملایم است. طوفانها و بادهای امی آیند و موجها می سازند و سرنوشت کشتیها را رقم می زنند. و از این جاست که برخی موجها کشتی شکنند و مرگ آفرین و برخی دیگر، نجات بخش و زندگی ساز.

آری، مردان بزرگ و شخصیتهای تاریخ ساز، همان موج آفرینان جوامع بشری هستند که گاه آنها را به هلاکت و بدبختی و گاه به حیات و سعادت همیشگی رهبری می کنند.

و بی تردید، رهبران آسمانی و پیامبران بزرگ خداوند و نمایندگان پاک و وارسته آنان، موج آفرینانی هستند که با موج هدایت بی نظیر خود، کشتی جامعه را، از طریق پرورش خرد و منطق و دعوت آدمیان به ساختن سرای جاویدان، به ساحل نجات و نیکبختی ابدی رهنمون شده، تمدنی بر اساس پایه های الهی و انسانی پی می ریزند.

این عظمت آفرینان همیشه عرصه پیکار با پلیدیها و زشتیها، با روش هدایتی خداگونه خود، عزت و کرامت را برای جوامع انسانی به ارمغان می آورند؛ که به گواهی تاریخ، هر آنجا که نور وحی درخشیده است، منطق و خرد آدمی شکفتن گرفته، باعث پیشرفت تمدن بشری شده است.

پیامبر اسلام ﷺ، نوری بود که در دل ظلمت جهل و بت پرستی انسانها درخشید و جامعه عفریت زده آن روزگاران را با فرشته انسانیت آشنا ساخت و تمدنی را پی نهاد که به تصدیق همگان، پربرترین و زیباترین تمدنهاست که تاکنون، دنیا همانند آن را به خود ندیده است. و اگر، فقط اگر، مسلمانان در مسیری که حضرتش برای جامعه اسلامی ترسیم نموده بود، گام برمی داشتند و از

اختلاف و دو دستگی، و انانیت و تعصب دست می کشیدند، به یقین و صد یقین، تاکنون، در خلال گذشت این چهارده قرن، میوه های شیرینتر و گواراتری از شجره مبارکه تمدن شکوهمند اسلامی برمی چیدند و مجد و عظمت خود را در جهان پر ظلم و فساد، نگهبان می بودند. اما افسوس و هزاران افسوس که پس از رحلت جانگداز پیامبر ختمی مرتبت ﷺ، جدال و پرخاشگری، و هوا پرستی و مقام طلبی، بر بخشی از مسلمانان چیره گشت و انحرافی بزرگ و بس خطرناک در مسیر هدایت الهی پدید آورد و خط مستقیم رهبری را آسیب فراوان زد.

به راستی، ناخشنودی جامعه آن روز از چه روی بود؟ و به کدامین علت، طریق ناسپاسی و طغیانگری اختیار کردند؟

بلی، ناسپاسی و ناخشنودی آنان، به جهت مخالفت با امامی بود که پیامبر اکرم ﷺ، در مناسبتها و رویدادهای مختلف، به آنان معرفی کرده بود. و سرانجام غم انگیز و اسفبار این ناسپاسیها و مخالفتها، آن که سرآمد همه پرهیزگاران و مؤمنان، عالمان و دانشمندان، سیاستمداران و مدبران، ... و خلاصه بزرگترین رهبر الهی بعد از پیامبر اکرم ﷺ، بیست و پنج سال تمام در کنج خانه نشست و تنها توانست از تفرق جامعه اسلامی نوپای آن روز جلوگیری به عمل آورد. و به یقین می توان گفت که جهان آن روز، نه تنها علی - علیه السلام - را نشناخت، بلکه حتی درک گوشه ای از فضایل آن امام بزرگ را نیز نداشت.

اما پس از آن بیست و پنج سال گوشه نشینی، که به تعبیر حضرتش به مانند خاری در چشم و استخوانی در گلو بود، هنگامی که انحرافات جامعه از خط مستقیم رهبری پیامبر ﷺ کاملاً آشکار گشت و مسلمانان آمادگی یافتند تا از دست رفته ها را به دست آورند، به سراغ رهبر واقعی و شخصیت والا و مرتبی بزرگ خود رفتند تا او، بار دیگر، به انحرافات پایان بخشیده، حکومت عدل و قسط را همان گونه که پیامبر ﷺ می خواست، برپا سازد. اگر چه آنان با این هدف مقدس، دست بیعت با علی - علیه السلام - دادند و ایشان نیز به حکم فرمان خداوند که «هنگام فراهم شدن زمینه برای ساختن حکومت عدل و قسط، باید به پا خاست» با آنان بیعت کرد؛ ولی انحراف در جامعه اسلامی به قدری وسیع و گسترده بود که ترمیم آن جز با جهاد و قتال با منحرفان امکان پذیر نبود.

از این رو، دوران خلافت آن راد مرد و اسوه ایمان، صرف پرداختن به جنگهای داخلی شد. از نبرد با ناکثان (پیمان شکنان) آغاز گردید و با ریشه کن کردن مارقان (از دین بیرون رفتگان) خاتمه

یافت. و سرانجام توسط بقایای دشمنان داخلی (خوارج نهروان) و به دست شقی ترین فرد همیشه تاریخ، در خانه خدا، شربت شهادت نوشید، همچنان که در خانه خدا دیده به جهان گشوده بود. وزندگی پر برکت و گرانبهای خود را در پیمودن راه میان این دو معبد مقدس [کعبه و محراب کوفه] گذراند.

در باره این کتاب

مجموع زندگانی امیر مؤمنان، علی بن ابی طالب - علیه السلام -، را می توان به پنج دوره تقسیم

نمود:

- ۱- از ولادت تا بعثت.
- ۲- از بعثت تا هجرت.
- ۳- از هجرت تا رحلت پیامبر ﷺ.
- ۴- از رحلت پیامبر ﷺ تا خلافت.
- ۵- از خلافت تا شهادت.

فصل بندی کتاب حاضر، بر مبنای دوره های فوق می باشد. در این پنج فصل، زندگی عادی امام - علیه السلام -، به صورت گویا و مستند، بیان شده است. تلاش ما بر آن بوده است که از هر نوع مبالغه و حدسهای بی اساس دوری جویم. کوشیده ایم که ارجاع به مصادر اصلی، نه اطناب ممل باشد و نه ایجاز مخل؛ بلکه مصادر و مآخذ را تا جایی که برای نوع خوانندگان فارسی زبان ملال آور نباشد، و به قدر کفایت، بیان کرده ایم.

زمانی که نگارنده از طبع و نشر کتاب فروغ ابدیت [دوره کامل زندگانی پیامبر اکرم ﷺ] فارغ گشت، تصمیم گرفت زندگانی پر افتخار نخستین پیشوای شیعیان جهان، علی بن ابی طالب - علیه السلام -، را نیز مطابق با شیوه همان کتاب، به رشته تحریر در آورد که خوشبختانه توفیق نیز رفیق گردید و چهار بخش از زندگانی آن حضرت، در یک جلد منتشر گشت. ولی پیدایش مکاتب انحرافی و الحادی در فضای باز سیاسی انقلاب اسلامی، فکر نویسنده را متوجه مبارزه با این آفات، بالأخص مبارزه با مارکسیسم نمود و او را از ادامه خدمت در آستان مقدس پیشوای پرهیزگاران، علی بن ابی طالب - علیه السلام -، بازداشت. اما، پس از مدتی، بار دیگر توفیقی نصیب گشت و به تألیف بخش پنجم و ششم از زندگانی آن حضرت که حساسترین و پراوازه ترین دوران

زندگی ایشان است، پرداخت و توانست دوره کامل زندگی آن امام بزرگوار را به صورت تحلیلی و مستند، در قالب نگارشی متناسب با فرهنگ این روزگار، تقدیم آستان مقدس حضرتش نماید.

تذکار

در اینجا تذکر نکته ای لازم است:

کتاب حاضر، همان طور که ذکر شد، زندگی عادی و شخصی امام - علیه السلام - را ترسیم می کند؛ ولی فصول دیگر از زندگی آن حضرت، همچون: علم و دانش، زهد و پارسایی، فضایل و مناقب، خطبه ها و خطابه ها، رسائل و نامه ها، پندها و کلمات قصار، احتجاجات و مناظرات، اصحاب و یاران ایشان و سرگذشت آنان، معجزات و کرامات، قضاوتها و داوریهای محیر العقول و... در این کتاب مورد بحث و بررسی قرار نگرفته است؛ که این موضوعات، هریک به تنهایی، مجال دیگری و کتابی جداگانه می طلبد.

نگارنده کتاب فروغ ولایت، با صراحت هرچه تمامتر، معترف است که نتوانسته است حتی نیمرخی روشن از چهره نورانی زندگی آن حضرت را در این اوراق ترسیم نماید. ولی، افتخار دارد که در ردیف خریداران یوسف در آمده است، هرچند که به این بهای اندک، تار مویی از آن یوسف زمان نیز نصیبش نگردد. اما چه کند که:

مَا كُلُّ مَا يَتَمَنَّى الْمَرْءُ يُدْرِكُهُ
تَجْرِي الرِّيحُ بِمَا لَا تُشْتَهِي السُّفُنُ

جعفر سبحانی

قم - مؤسسه امام صادق علیه السلام

۱۵ / رجب / ۱۴۱۰ هـ. ق

۲۲ بهمن / ۱۳۶۸ هـ. ش

فهرست مطالب

۸-۵

پیشگفتار

***

بخش اول (۱۱-۲۱)

زندگی امام علی علیه السلام قبل از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله

۱۱	مردان بزرگ و دوستان و دشمنانشان
۱۳	مثلث شخصیت علی علیه السلام
۱۴	شخصیت موروثی علی علیه السلام
۱۵	شخصیت مادر علی علیه السلام
۱۶	در آغوش پیامبر صلی الله علیه و آله
۱۸	پیامبر اکرم علی را به خانه خود می برد.
۱۹	علی علیه السلام در غار حرا

***

بخش دوم (۲۳-۵۸)

زندگی امام علی علیه السلام پس از بعثت پیامبر صلی الله علیه و آله و قبل از هجرت

۲۵	فصل اول) نخستین کسی که اسلام آورد
۲۷	کسی پیشگامتر از علی علیه السلام نبود

۲۸	نقل عقیف کندی
۳۰	مناظره مأمون با اسحاق
۳۳	فصل دوم) جلوگیری از گسترش فضایل علی <small>علیه السلام</small>
۳۷	نخستین یاور
۴۰	مدارک این سند تاریخی
۴۱	کتمان حقایق تاریخی
۴۳	سخنی از اسکافی
۴۵	فصل سوم) فداکاری بی نظیر
۴۸	یورش به خانه وحی
۴۹	جنایتکار عصر بنی امیه
۵۱	تعصبات ناروا
۵۲	پاسخ (یک اشکال)
۵۶	دو گواه روشن بر فداکاری علی <small>علیه السلام</small>

***

بخش سوم (۱۴۲-۵۹)

زندگی امام علی علیه السلام پس از هجرت و پیش از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله

۶۱	فصل اول) خلاصه ای از این دوران
۶۱	۱) جانبازی و فداکاری در میدانهای جهاد
۶۲	۲) ضبط و کتابت وحی (قرآن)
۶۳	چگونگی هجرت امام <small>علیه السلام</small>
۶۴	قریش علی <small>علیه السلام</small> را تعقیب می کند
۶۷	فصل دوم) دو فضیلت بزرگ
۶۸	اتحاد و پیوند برادری

- ۷۰ - علی علیه السلام برادر پیامبر صلی الله علیه و آله است
- ۷۱ فضیلت دیگری برای امام علیه السلام
- ۷۳ فصل سوم) قهرمان بی نظیر جنگ بدر
- ۷۶ کتمان حقیقت
- ۷۷ صفوف حق و باطل در برابر هم
- ۷۹ فصل چهارم) علی علیه السلام داماد رسول اکرم صلی الله علیه و آله
- ۷۹ خواستگاران زهرا - سلام الله علیها -
- ۸۱ همشانی روحی و فکری و اخلاقی
- ۸۲ هزینة عقد و عروسی
- ۸۴ مهریه زهرا - سلام الله علیها -
- ۸۷ فصل پنجم) فداکاری امیرالمؤمنین علیه السلام در جنگ احد
- ۹۰ فداکاری نشانه ایمان به هدف
- ۹۱ شرح فداکاری امام علیه السلام
- ۹۵ فصل ششم) پیروزی قطعی اسلام بر شرك
- ۹۹ ارزش این فداکاری (منظور فداکاری امام علیه السلام در جنگ خندق است)
- ۱۰۳ فصل هفتم) نبرد خیبر و سه امتیاز بزرگ
- ۱۰۶ پیروزی درخشان اسلام در خیبر
- ۱۰۸ نسبت امیر المؤمنین علیه السلام با رسول اکرم صلی الله علیه و آله
- ۱۱۱ فصل هشتم) عدالت دشمن پرور
- ۱۱۷ فصل نهم) پیک و نماینده مخصوص پیامبر صلی الله علیه و آله
- ۱۲۱ تعصبات ناروا
- ۱۲۵ فصل دهم) طرحی برای آینده مسلمانان
- ۱۲۸ دو نظریه در باره امامت
- ۱۳۴ واقعه غدیر خم

۱۴۰

واقعۀ غدیر هرگز فراموش نمی شود

***

بخش چهارم (۱۴۳-۳۱۹)

زندگی امام علی علیه السلام پس از درگذشت پیامبر صلی الله علیه و آله و قبل از خلافت

۱۴۵

فصل اول بیست و پنج سال سکوت

۱۴۹

نخستین برگ ورق می خورد

۱۵۱

آیا پیشنهاد عباس و ابوسفیان واقع بینانه بود؟

۱۵۳

گروه کینه توز

۱۵۵

سکوت پر معنی

۱۵۶

جناح سوم و مسئله خلافت

۱۵۹

برای امام علیه السلام بیش از يك راه وجود نداشت

۱۶۰

پیامبر صلی الله علیه و آله از ارتداد امت نگران بود

۱۶۴

ارزش والای هدف

۱۶۵

عقده ها و کینه های دیرینه

۱۶۹

اتحاد مسلمانان

۱۷۳

فصل دوم) خلافت خلفا و منطلق امیر المؤمنین علیه السلام

۱۷۹

فصل سوم) نحوه بیعت گرفتن از علی علیه السلام

۱۸۲

داوری تاریخ در باره هجوم به خانه وحی

۱۸۶

چگونه علی علیه السلام را به مسجد بردند؟

۱۸۷

جسارت به ساحت زهرا - سلام الله علیها -

۱۸۸

مقام زهرا - سلام الله علیها - بالاتر از مقام زینب دختر پیامبر صلی الله علیه و آله است

۱۸۹

حکومت مردم بر مردم

۱۹۵

فصل چهارم) علی علیه السلام وفدک

- ۱۹۵ ارزش اقتصادی فدك
- ۱۹۶ مشخصات فدك
- ۱۹۷ فدك، هديهٔ پیامبر ﷺ به فاطمه - سلام الله عليها -
- ۱۹۸ چرا پیامبر ﷺ فدك را به دختر خود بخشید؟
- ۱۹۹ درآمد فدك
- ۲۰۲ انگیزه های تصرف فدك
- ۲۰۴ كمبود بودجهٔ حكومت
- ۲۰۵ عامل ديگر تصرف فدك
- ۲۰۸ فدك در كشاكش گرايشها وسياستهای متضاد
- ۲۱۵ فصل پنجم) پروندهٔ فدك در معرض افكار عمومی
- ۲۱۶ ۱- اموال خصوصي
- ۲۱۷ ۲- اموال خالصه
- ۲۱۸ سرزمين فدك از املاك خالصه بود
- ۲۱۹ فدك را پیامبر ﷺ به فاطمه - سلام الله عليها - بخشیده بود
- ۲۲۴ پاسخهای خليفه
- ۲۲۷ داوری نهایی در بارهٔ مسئلهٔ فدك
- ۲۲۷ پاسخ به يك سؤال
- ۲۲۸ برگهای ديگری از پروندهٔ فدك
- ۲۳۴ پروندهٔ فدك نقض نداشت
- ۲۴۱ فصل ششم) آیا پیامبران از خود ارث نمی گذارند؟
- ۲۴۱ نظر قرآن در اين باره
- ۲۴۲ الف) ارث بردن يحيی از زكريا
- ۲۴۵ پاسخ دو پرسش
- ۲۴۷ ب) ارث بردن سليمان از داود

- ۲۴۸ حدیث ابوبکر از پیامبر ﷺ
- ۲۵۷ خشم فاطمه - سلام الله علیها -
- ۲۵۹ فصل هفتم) امام علی ﷺ و شورا
- ۲۶۰ ابوبکر حق نمک را ادا کرد
- ۲۶۱ برقراری تبعیض نژادی و اختلاف طبقاتی
- ۲۶۳ دادخواهی کارگر ایرانی از خلیفه
- ۲۶۵ گزینش اعضای شورا
- ۲۷۰ تجزیه و تحلیل شورای عمر
- ۲۷۹ فصل هشتم) خاندان رسالت از دیدگاه علی ﷺ
- ۲۸۲ امام ﷺ یگانه مرجع فکری و قضایی خلفا
- ۲۸۵ معرفی علی ﷺ از جانب پیامبر اکرم ﷺ
- ۲۸۶ قضاوت علی ﷺ در زمان پیامبر ﷺ
- ۲۹۱ فصل نهم) امام علی ﷺ و مشکلات سیاسی خلیفه اول
- ۲۹۱ علی ﷺ و مشکلات علمی و سیاسی ابوبکر
- ۲۹۲ جنگ با رومیان
- ۲۹۳ مناظره با دانشمندان بزرگ یهود
- ۲۹۵ پاسخ قانع کننده به دانشمند مسیحی
- ۲۹۶ داوری علی ﷺ در باره يك مرد شرابخوار
- ۲۹۹ فصل دهم) امام علی ﷺ و مشاوره های سیاسی خلیفه دوم
- ۲۹۹ مشورت در فتح ایران
- ۳۰۱ مشورت در فتح بیت المقدس
- ۳۰۲ تعیین مبدأ تاریخ اسلام
- ۳۰۳ علی ﷺ یگانه مرجع فتوا در عصر خلیفه دوم
- ۳۰۹ فصل یازدهم) فنون نظامی امام علی ﷺ در دوران خلافت

۳۱۵	فصل دوازدهم) خدمات اجتماعی امام علی <small>علیه السلام</small>
۳۱۶	۱- انفاق به فقرا و یتیمان
۳۱۶	۲- آزاد کردن بردگان
۳۱۷	۳- کشاورزی و درختکاری
۳۱۷	۴- حفر قنات
۳۱۸	۵- ساختن مسجد
۳۱۸	۶- وقف اماکن و املاک

***

بخش پنجم (۳۲۱-۷۳۲)

رویدادهای دوران خلافت امام علی علیه السلام

۳۲۳	فصل اول) علل گرایش مردم به خلافت علی <small>علیه السلام</small>
۳۲۴	ریشه های قیام بر ضد عثمان
۳۲۵	علل شورش
۳۲۶	عامل نخست: تعطیل حدود الهی
۳۳۳	عامل دوم: تقسیم بیت المال در میان بنی امیه
۳۳۵	نظر اسلام در باره بیت المال
۳۳۷	عامل سوم: تأسیس حکومت اموی
۳۴۰	عامل چهارم: ضرب و شتم یاران پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small>
۳۴۰	۱- ضرب و شتم عبد الله بن مسعود
۳۴۴	۲- ضرب و شتم عمّار یاسر
۳۴۷	عامل پنجم: تبعید شخصیتها
۳۴۷	تبعید مالک اشتر و یاران او
۳۴۹	تبعید شدگان چه کسانی بودند؟

- ۳۵۳ فصل دوم) جریان محاکمه و قتل عثمان
 ۳۵۳ واکنش عوامل پنجگانه
 ۳۵۶ محاصره خانه عثمان
 ۳۵۸ تعهد خلیفه در برابر شورشیان
 ۳۶۰ صدور دستور اعدام سران انقلاب
 ۳۶۱ نامه پراکنی خلیفه در روزهای محاصره
 ۳۶۲ سوء تدبیر مروان به قتل عثمان سرعت بخشید
 ۶۳۳ فصل سوم) پس از قتل عثمان و بیعت مردم با علی علیه السلام
 ۳۶۶ بیعت انقلابیون با علی علیه السلام
 ۳۶۸ طبیعت‌ترین بیعت
 ۳۷۰ دروغ‌پرداز تاریخ
 ۳۷۱ ریشه اختلافات و شورشها
 ۳۷۳ فصل چهارم) عوامل مخالفت با امام علی علیه السلام
 ۳۷۴ خطبه علی علیه السلام پیش از تقسیم بیت المال
 ۳۷۶ شیوه تقسیم بیت المال
 ۳۷۶ عزل فرمانداران پیشین
 ۳۷۹ علت تعجیل امام علیه السلام در عزل معاویه
 ۳۸۲ فرصتی که از دست می رفت
 ۳۸۲ پی ریزی يك حکومت موروثی
 ۳۸۵ فصل پنجم) معاویه و آرزوی دیرینه خلافت
 ۳۸۹ بهانه ای به نام قاتلان عثمان
 ۳۹۱ فصل ششم) نبرد با ناکثان (جنگ جمل)
 ۳۹۵ عذر کودکانه!
 ۳۹۵ نفاق و دورویی

۳۹۶	ریشه قیام ناکثان
۳۹۸	بازگشت عایشه از نیمه راه مدینه به مکه
۳۹۹	پایگاه مخالفان امام <small>علیه السلام</small>
۳۹۹	هزینه جنگ جمل
۴۰۳	فصل هفتم) نقشه امام <small>علیه السلام</small> برای دستگیری ناکثان
۴۰۵	تجدید سازمان ازتش
۴۰۶	سرگذشت ناکثان در راه بصره
۴۰۸	شتاب در حرکت
۴۱۰	پیمان شکنان به بصره نزدیک می شوند
۴۱۳	استیضاح ناکثان
۴۱۴	صلح موقت میان دو گروه
۴۱۵	الف) استفسار از کیفیت بیعت طلحه و زبیر
۴۱۷	ب) کسب تکلیف از امام <small>علیه السلام</small>
۴۱۹	فصل هشتم) کودتای خونین
۴۲۰	ببرنوشت استاندار
۴۲۱	قیام حُکَیم بن جبله
۴۲۲	آگاه شدن علی <small>علیه السلام</small> از کودتا
۴۲۳	۱- اعزام محمد بن ابی بکر به کوفه
۴۲۳	۲- اعزام ابن عباس و آشتر
۴۲۴	۳- اعزام امام حسن <small>علیه السلام</small> و عمار یاسر
۴۲۷	تلاش بی ثمر ابوموسی
۴۲۹	عزل ابوموسی از مقام استانداری
۴۳۱	فصل نهم) حرکت امام از ذی قار به سوی بصره
۴۳۵	اعزام قعقاع بن عمرو

- ۴۳۶ سیاست امام علیه السلام در کاستن از نیروی دشمن
- ۴۳۶ امام با طلحه و زبیر ملاقات می کند
- ۴۳۹ سخنرانی فرزندان زبیر و پاسخ امام مجتبی علیه السلام
- ۴۴۰ سخنرانی امام علی علیه السلام
- ۴۴۱ آخرین اتمام حجّت امام علیه السلام
- ۴۴۳ فصل دهم) دلاوریهای سپاه علی علیه السلام و سقوط جمل
- ۴۴۳ آغاز حمله از طرف ناکثان
- ۴۴۷ روش امام علیه السلام در تقویت روحیه سپاه خود
- ۴۴۸ پی کردن جمل
- ۴۵۱ سرنوشت طلحه و زبیر
- ۴۵۱ قتل زبیر
- ۴۵۲ آمار کشتگان جمل
- ۴۵۲ تدفین کشتگان
- ۴۵۵ گفتگوی علی علیه السلام با کشتگان
- ۴۵۷ سقوط بصره، ارسال نامه ها و اعزام عایشه به مدینه
- ۴۵۹ سخنرانی امام علیه السلام در بصره
- ۴۶۰ نیت نیک جانشین عمل است
- ۴۶۱ تقسیم بیت المال
- ۴۶۱ اعزام عایشه به مدینه
- ۴۶۲ نصب استانداران
- ۴۶۵ فصل یازدهم) کوفه مرکز خلافت اسلامی
- ۴۶۹ دادگری در تعیین فرمانداران
- ۴۷۰ فضای باز سیاسی
- ۴۷۳ خطبه نخستین نماز جمعه امام علیه السلام در کوفه

- ۴۷۴ اعزام فرمانداران
- ۴۷۶ نامه های امام علیه السلام به بعضی از استانداران
- ۴۷۶ نامه امام علیه السلام به استاندار همدان
- ۴۷۸ نامه امام علیه السلام به اشعث استاندار آذربایجان
- ۴۸۱ فصل دوازدهم) علل وقوع جنگ صفین
- ۴۸۱ پیام قاطع امام علیه السلام به معاویه
- ۴۸۳ نماینده امام علیه السلام در شام
- ۴۸۵ هدف امام علیه السلام از اخذ بیعت، عزل معاویه بود
- ۴۸۵ طرح مسئله بامردم شام از طرف معاویه
- ۴۸۶ تحلیل سخنان معاویه
- ۴۸۹ فصل سیزدهم) اقدامات معاویه جهت مقابله با علی علیه السلام
- ۴۸۹ نامه معاویه به عمرو عاص
- ۴۹۱ همکاری دو سیاستباز کهنه کار
- ۴۹۷ اجرای نقشه های شیطانی عمرو
- ۴۹۸ نامه معاویه به شرحبیل
- ۴۹۹ استمداد معاویه از شیوخ قبایل وزاهدان ساده لوح
- ۵۰۱ مذاکره زاهد شام با نماینده امام علیه السلام
- ۵۰۴ اتمام حجّت از جانب جریر
- ۵۰۴ علل شکست نماینده امام علیه السلام در شام
- ۵۰۶ آخرین نقشه معاویه
- ۵۰۷ پاسخ امام علیه السلام به نماینده خود
- ۵۰۷ جریر به سازش با معاویه متهم می شود
- ۵۱۰ بازگشت نماینده امام علیه السلام از شام
- ۵۱۲ محاکمه جریر در نزد امام علیه السلام

- ۵۱۳ نامه های معاویه به شخصیت‌های اسلامی
- ۵۱۴ پاسخ عبد الله بن عمر
- ۵۱۵ هدف معاویه از نگارش این نامه ها
- ۵۱۶ نامه معاویه به سعد بن وقاص
- ۵۱۶ پاسخ سعد وقاص
- ۵۱۶ نامه معاویه به محمد بن مسلمه
- ۵۱۷ مضمون نامه های معاویه وانگیزه های او
- ۵۱۸ سخنوری در شام
- ۵۲۰ استمداد از فرزندان صحابه
- ۵۲۲ مشکل تحویل قاتلان عثمان
- ۵۲۵ فصل چهاردهم) آمادگی سپاه امام علیه السلام برای جنگ صفین
- ۵۲۵ پیشتازان سپاه امام علیه السلام در اردوگاه نخيله
- ۵۲۸ سخنرانی امام علیه السلام
- ۵۲۹ سخنرانی مالک اشتر
- ۵۳۰ عوامل نفوذی معاویه در سپاه امام علیه السلام
- ۵۳۲ پرده ها بالا می رود
- ۵۳۳ انتظار یا حرکت به سوی شام
- ۵۳۴ بردباری در عین خشمگینی
- ۵۳۶ تصمیم نهایی امام علیه السلام
- ۵۳۶ سه رکن مهم در جهاد اسلامی
- ۵۳۸ تقویت روحیه سپاهیان
- ۵۳۹ آزادی در گزینش راه
- ۵۴۰ فرماندهان بلند پایه سپاه امام علیه السلام
- ۵۴۱ اعزام پیشرزمان

- ۵۴۳ فصل پانزدهم) حرکت امام علیه السلام به سوی میدان صفین
- ۵۴۶ عبور امام علیه السلام از سرزمین کربلا
- ۵۴۷ امام علیه السلام در ساباط ومدائن
- ۵۴۸ استقبال کشاورزان انبار از امام علیه السلام
- ۵۵۱ امام علیه السلام در سرزمین رقه
- ۵۵۲ ارسال نامه ای به معاویه از سرزمین رقه
- ۵۵۲ امام علیه السلام با زدن پلی از فرات عبور کرد
- ۵۵۳ امام علیه السلام در اراضی شام
- ۵۵۵ حرکت معاویه به سوی صفین
- ۵۵۵ ورود امام علیه السلام به سرزمین صفین
- ۵۵۶ بردباری امام علیه السلام
- ۵۵۸ صدور فرمان حمله وشکستن موانع
- ۵۶۰ تعهد به اصول در اوج قدرت
- ۵۶۲ پس از آزاد ساختن فرات
- ۵۶۵ فصل شانزدهم) آخرین اتمام حجّت ها
- ۵۶۵ اعزام سه نماینده به نزد معاویه
- ۵۶۹ اجتماع قاریان عراق وشام
- ۵۷۰ حملات پراکنده
- ۵۷۰ ابو امامه و ابو الدرداء
- ۵۷۱ القاء شایعه تخریب بند فرات از طرف معاویه
- ۵۷۲ جبران مخالفت
- ۵۷۳ حوادث سال سی وهفتم هجری
- ۵۷۵ تحلیل پاسخ معاویه
- ۵۷۷ نمایندگان معاویه در پیشگاه امام

- ۵۸۱ فصل هفدهم) تعیین سرنوشت جنگ
- ۵۸۵ حرکت ستونهای رزمی
- ۵۸۹ سخنرانی امام
- ۵۹۱ فصل هجدهم) حمله همگانی آغاز می شود
- ۵۹۶ خطابه های آتشین سران سپاه امام علیه السلام
- ۵۹۶ ۱- چه کسی این قرآن را به دست می گیرد؟
- ۵۹۶ ۲- مبارزه دو حُجَبر
- ۵۹۷ ۳- حمله «عبد الله بن بدیل» بر میسره سپاه شام
- ۶۰۱ ادامه نبرد تا لیلۃ الهَریر
- ۶۰۲ حوادث روز دهم
- ۶۰۲ ترمیم جبهه میمنه
- ۶۰۴ خود می کشی و خود تعزیه می داری!
- ۶۰۵ تاریخ تکرار می شود
- ۶۰۷ شمر بن ذی الجوشن در رکاب امام علیه السلام
- ۶۰۷ فرهنگ افتخار به شهادت
- ۶۰۹ یک تاکتیک نظامی
- ۶۰۹ فزونی تحرکات سیاسی در گرماگرم نبرد
- ۶۱۷ عمّار و فئه باغیه
- ۶۱۹ سخنرانی عمّار
- ۶۲۰ واکنش شرکت عمّار در سپاه امام علیه السلام
- ۶۲۵ رشادتهای امام علیه السلام در نبرد صفین
- ۶۲۶ ۱- امام علیه السلام در میان رگبار تیر
- ۶۲۸ ۲- کشتن حرث غلام معاویه
- ۶۲۹ ۳- امام علیه السلام معاویه را به مبارزه می طلبد

- ۶۳۰ شجاعت فرزند شهید
- ۶۳۱ روباهی در چنگال شیر
- ۶۳۲ رویارویی عمروعاص با مالک
- ۶۳۳ جوان پرهیزگار و پیر دنیا طلب
- ۶۳۳ ضعف روحیه سپاهیان شام
- ۶۳۴ تاریخ تکرار می شود
- ۶۳۵ اصرار معاویه بر صلح
- ۶۳۹ فصل نوزدهم) تغییر مسیر جنگ صفین و تاریخ اسلام
- ۶۴۹ فصل بیستم) مسئله حکمیت و گروه فشار
- ۶۴۹ نامه معاویه به امام علیه السلام
- ۶۵۰ پاسخ امام علیه السلام به نامه معاویه
- ۶۵۱ گزینش داوران (حکمین)
- ۶۵۵ تحمیل پیمان حکمیت
- ۶۵۸ متن پیمان صلح
- ۶۶۰ واکنش عقد پیمان حکمیت در ارتش امام علیه السلام
- ۶۶۲ تحمیل چهارم
- ۶۶۴ آزاد کردن اسرا
- ۶۶۵ امام علیه السلام وضع حکمیت را تحت نظر می گیرد
- ۶۶۷ فصل بیست و یکم) بازگشت امام از صفین به کوفه
- ۶۷۰ امام علیه السلام در برابر قبر خُباب بن اُرت
- ۶۷۲ گفتگوی امام علیه السلام با ابوموسی
- ۶۷۳ گفتگوی فرمانده نظامی امام با ابوموسی
- ۶۷۴ گفتگوی احنف با ابوموسی
- ۶۷۵ سعد وقاص و فرزند او عمر

- ۶۷۶ نگرانی معاویه از اوضاع
- ۶۷۷ پایان توطئه حکمیت
- ۶۸۵ فصل بیست و دوم) جنگ نهروان یا ره آورد شوم سیاست قرآن بر نیزه کردن
- ۶۸۸ ریشه های خوارج
- ۶۹۱ ریشه دیگر خوارج
- ۶۹۲ مکاتب عقیدتی در میان خوارج
- ۶۹۳ تظاهرات ننگین خوارج
- ۶۹۵ ۱- ملاقاتهای خصوصی
- ۶۹۶ ۲- اعتراض به حکومت با اعراض از جماعت
- ۶۹۸ ۳- سردادن شعار «لَا حُكْمَ إِلَّا لِلَّهِ»
- ۷۰۰ آزادمنشی و بزرگواری امام علیه السلام
- ۷۰۲ تلاشهای هدایتگرانه امام علیه السلام
- ۷۰۳ ابن عباس و احتجاج او با خوارج
- ۷۰۵ امام علیه السلام شخصاً به اردوگاه خوارج می رود
- ۷۰۷ شرارات دشمن دوست نما
- ۷۰۸ تلاش مجدد برای هدایت خوارج
- ۷۱۰ مناظره ای دیگر
- ۷۱۳ فصل بیست و سوم) تحلیلی از انگیزه های مخالفت خوارج
- ۷۱۴ ۱- حاکمیت اشخاص بر دین
- ۷۱۵ تعیین مدت
- ۷۱۶ ۳- تعارض حاکمیت انسان با حصر حاکمیت خدا
- ۷۱۸ حکمیت، آخرین امید
- ۷۲۰ برکندن ریشه فساد
- ۷۲۶ تصمیم بر تنبیه قاتلان عبدالله

۷۳۱

تاریخ پایان فتنه خوارج

***

بخش ششم (۷۳۳-۷۸۶)

وقایع پس از نهروان و شهادت امام علیه السلام

۷۳۵

فصل اول (یغماگری و ایجاد ناامنی و کشتار فجیع

۷۳۶

۱- غارتگری ضحاک بن قیس

۷۴۰

۲- اعزام بُسر به حجاز و یمن

۷۴۲

حرکت بُسر

۷۴۷

۳- غارتگری سفیان بن عوف

۷۵۱

فصل دوم (فتح مصر و شهادت محمد بن ابی بکر

۷۵۴

استاندار علی علیه السلام و افراد بی طرف

۷۵۸

مرگی که گروهی را خندانند و گروهی را گریان ساخت

۷۵۹

نامه امام علیه السلام به محمد بن ابی بکر

۷۶۰

نامه فرزند ابوبکر به امام علیه السلام

۷۶۱

اعزام عمرو عاص به مصر

۷۶۲

شهادت محمد بن ابی بکر

۷۶۴

علی علیه السلام از شهادت محمد آگاه می شود

۷۶۶

آخرین خطبه امام

۷۶۹

فصل سوم (آخرین برگ از زندگی امام علی علیه السلام)

۷۶۹

شهادت در محراب عبادت

۷۷۴

امام علیه السلام در شب شهادت

۷۸۱

در سوگ علی علیه السلام

فهرستها

۷۸۹	فهرست آیات
۷۹۵	فهرست روایات
۷۱۳	فهرست اعلام
۸۲۹	قبایل و طوایف
۸۳۲	اماکن
۸۳۷	وقایع
۸۳۹	فهرست مآخذ و منابع
۸۴۳	فهرست مطالب